

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی
مؤلف/ مترجم: حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری
ناشر/ سال نشر: جامعه/ ۱۳۵۸
ناشر دوم/ سال نشر اثر تجدیدنظر شده: دانژه/ ۱۳۸۳

معرفی، نقد و بررسی

کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته دکتر ادیبی و دکتر انصاری با هدف معرفی و بررسی نظریه‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر در سال ۱۳۵۸ انتشارات جامعه در ۵۰۰۰ نسخه ۳۰۴ صفحه‌ای به عنوان نخستین کتاب نسبتاً کامل و مکتب‌محور در حوزه نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی منتشر کرد. تا پیش از این تاریخ، به جز برخی جزوات نظریه‌ها از مدرسان این گونه دروس و کتاب‌های اندکی همچون، مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی نوشته ریمون آرون، (جلد اول) و قواعد روش جامعه‌شناسی نوشته امیل دورکیم و طرح مسائل جامعه امروز نوشته گروویچ، کتاب نسبتاً جامع و مهمی در حوزه مورد بحث به بازار عرضه نشده بود. از این بابت، فضل سبقت برای این کتاب و نویسندگان محترم آن محفوظ است^۱. این اثر با خصوصیات ظاهری حداکثر متوسط، و

۱. سال‌ها طول کشید تا کتاب‌های دیگری نزدیک به این اثر و احیاناً کامل‌تر از آن تألیف یا ترجمه شده و انتشار یابد. مانند نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته دکتر توسلی (حدود ۱۰ سال بعد)، درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته تنهایی، تفکر نظری در جامعه‌شناسی نوشته ویلیام اسکیدمور، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی نوشته لویس کوزر، نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته جورج ریتزر و ...

شاید قدری شتابزده، یک سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی در فضایی که نسبت به نیاز این گونه مباحث (تئوری‌های جامعه‌شناسی، به ویژه رویکرد مارکسیستی - انتقادی حاکم بر کتاب) در میان اهالی رشته‌های علوم اجتماعی و محافل روشنفکری و دانشگاهی پاسخ مثبت می‌داد، به بازار عرضه شد.

این کتاب پس از ۲۳ سال، به استناد یادداشت دکتر حسین ادیبی (که گویا در تجدید چاپ این اثر نسبت به همکار خود نقش مهم‌تر و اصلی‌تری داشته)، با عنوان «سپاس» که در ذیل آن تاریخ ۱۳۸۱ قید شده، انتشار یافته است. هر چند، بر اساس تاریخ نشر کتاب (۱۳۸۳) که در شناسنامه کتاب آمده، پس از ۲۵ سال برای بار دوم تجدید چاپ شده است.

کتاب با مقدمه‌ای که رویکرد مؤلفان را در طبقه‌بندی و نحوه تحلیل دیدگاه جامعه‌شناسی روشن می‌کند، آغاز می‌شود. سپس، بحثی درباره چگونگی ساخت نظریه‌ها با ذکر نمونه‌هایی ادامه پیدا می‌کند. پس از آن، آرای برخی از پیشروان جامعه‌شناسی مطرح می‌شود. آنگاه دو مکتب پهنانگر و کلان کارکردگرایی و تضاد بحث می‌شود و نوبت به مکاتب سطح خرد می‌رسد. نوعی توالی زمانی و سیر از مقدمه و کلیات به سوی مطالب جزئی‌تر و مشخص‌تر در کل کتاب و فصول دیده می‌شود. در فصل‌ها از خاستگاه و پیشینه مکتب، برخی مفاهیم و سپس، آرای اندیشمندان آن مکتب و آثارشان یاد می‌شود و در نهایت، با مقایسه‌ای انتقادی، بحث هر فصل پایان می‌یابد. (با نوعی انتقاد کم و بیش مقایسه‌ای).

از نکات مثبت کتاب، غیر از اصل تدوین و انتشار و کلیت کار، می‌توان بیان صریح دیدگاه مؤلفان (در مقدمه کتاب)، توجه به موضوع نظریه‌سازی در ابتدای اثر، حرکت از مکاتب کلان به خرد و رعایت تقریبی توالی زمانی آنها، آوردن مطالبی درباره برخی از اندیشمندان مکاتب انتقادی و فرانکفورت و عرضه اطلاعاتی پیرامون نسل دوم مکاتب جامعه‌شناسی (جامعه‌شناسی پدیداری، روش‌شناسی مردمی، مبادله) و داشتن رویکرد چالشی و انتقادی را برشمرد. از حیث شکلی، فقط روانی نسبی متن و نگارش نسبتاً ساده آن را باید از نکات مثبت اثر مورد بررسی قلمداد کرد.

اما، از نکات منفی اثر منحصر دانستن هرگونه رویکرد و نظریه علمی یا فلسفه مفید و مترقی در نظریه‌های مارکسیستی و بخشی از مباحث جامعه‌شناسی، را به عوض کل آن یا جامعه‌شناسی علمی و پیشرو قلمداد کردن. ایجاد نوعی تفکیک نسبتاً تصنعی میان

نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی و اصحاب آن‌ها؛ یعنی باید متعلق به گروه خاصی باشید تا علمی، پیشرو، آزادیخواه، عدالت‌جو، انقلابی، مترقی، غیرمحافظة‌کار، ضد وضعیت مستقر و ساز و کارهای نظام سرمایه‌داری شناخته شوید، و اثر نه محافظه‌کار و طرفدار منافع نیروهای حاکم یا مسلط جامعه‌شناسی هستید. به طوری که برخی از حقایق تاریخی و وجوه تمایز اشخاص مکاتب و نظریه‌ها، به نفع موفقیت دسته‌بندی تصنعی نادیده گرفته شده، مکتب تضاد و نظریه‌های وابسته به آن را از هر گونه انتقاد مصون دانستن (کما اینکه این فصل از کتاب بدون هرگونه انتقاد بر خلاف فصول دیگر پایان یافته است)، معیار ارزیابی مکاتب و نظریه‌ها، صرف‌نظر از ماهیت دیدگاه موضوع و روش مورد مطالعه آنها، بستر زمانی و مکانی و پرسش‌هایی که قصد پاسخگویی به آنها را داشتند، فقط در اصول مکتب تضاد خلاصه کردن، درک نادرستی از مفهوم و جایگاه نظریه و تحقیق و نحوه ساخته شدن آن به عنوان یک پویش اساساً ذهنی، پس از دریافت نشانه‌هایی از واقعیت بیرونی، که از طرح مسئله تا پایان تحقیق مبنای کار خواهد بود، سوء برداشت از بسیاری نظریه‌ها و مفاهیم جامعه‌شناختی، مانند: روش کار دورکیم، مفاهیم وبر، مفاهیم نظری پارسونز و مرتن و توان و جایگاه نوع نظریه‌پردازی آن‌ها، ارائه تعریف نادرستی از تقلیل‌گرایی پدیدارشناختی و صدور برخی احکام جانبدارانه و جزمی همگی از کاستی‌های محتوای این اثر می‌باشد.

از نکات ضعف این کتاب، ویراستاری ضعیف، عدم پوشش کافی به موضوع، اهداف و سرفصل درس، بی‌توجهی به برخی نظریه‌ها و مکاتب و رویکردهای جامعه‌شناسی کلاسیک و جدید تا سال ۱۹۸۰ (۱۳۵۸) به شمار می‌آید.

نکات مربوط به چاپ جدید کتاب نوشته حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری

از لحاظ تغییرات محتوایی در چاپ جدید کوشش شده است با افزودن مطالبی به عنوان پیشگفتار ویراست دوم، که حاوی تعریف و دسته‌بندی مجددی از رویکردهای نظری جامعه‌شناختی و اشاره به پاره‌ای از اصول و مفاهیم آنهاست، به ویژه توضیحات مفصل‌تری درباره مباحث فمینیست‌ها و توجه به تحولات شتابان در حوزه‌های اجتماعی مختلف (جهانی شدن، ظهور جنبش‌های اجتماعی گوناگون)، کتاب از وضعیت قدیمی ۲۵ سال پیش خود تا حدی خارج شود.

تغییرات شکلی در نسخه تجدید چاپ شده،

- تغییر طرح روی جلد و پشت آن، کاری نو و کم و بیش جذاب و تأمل‌برانگیز است و از این حیث با طرح پیشین، که بسیار خنثی، بی‌معنا و غیرجذاب بود، متفاوت است.
 - تغییر نوع کاغذ جلد، قطع کتاب (قطع کتاب پیشین رقعی و کتاب فعلی وزیری است) و نوع کاغذ استفاده شده برای صفحات.
 - حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی جدیدتر و مناسب‌تر.
 - ویراستاری ادبی کتاب در حوزه علائم نقطه‌گذاری که متأسفانه با اشتباهات فراوان و بی‌دقتی‌های چاپی یا حروف‌نگاری بسیار صدمه خورده و بی‌ارزش شده است.
 - در تجدید چاپ، سعی شده تا کاستی کتاب پیشین در خصوص علائم نقطه‌گذاری، که از این حیث بسیار فقیر و ناقص بود، رفع شود. اما، همان‌گونه که گفته شد، بروز نواقص سؤال‌برانگیز، بی‌دقتی در چاپ کتاب، این اثر را علی‌رغم برخی تغییرات ظاهری به کاری ضعیف بدل کرده است.
 - افزوده شدن ضمائم مفید به نام واژه‌نما، موضوع‌نما و نام‌نما در انتهای کتاب که از کاستی‌های چاپ پیشین کتاب به شمار می‌آید. همچنین به روز شدن شناسنامه کتاب و چاپ مطلبی به نام سپاس و پیشگفتار ویراست دوم بدون امضای نویسنده در آغاز اثر، از جمله تغییراتی است که دیده می‌شود.
- در ادامه به برخی نکات شکلی و محتوایی اثر اشاره می‌شود:

بررسی شکلی

کتاب اغلب نثری روان و به دور از پیچیدگی‌های تصنعی در گزینش واژه‌ها و عبارت‌پردازی دارد، اما در مورد رسایی مطالب باید گفت، متأسفانه علاوه بر اشتباهات، ابهامات و برداشت‌های نادرست ناشی از سوگیری ایدئولوژیک مؤلفان، به دلیل وجود اغلاط فراوان حروف‌نگاری و چاپی وضعیت مطلوب نیست. بنابراین کتاب در کل از نظر روانی در وضعیتی بین خوب تا بسیار خوب و از حیث رسایی حداکثر در حد متوسط می‌باشد.

شیوه نگارش مطلب، معمولی، یعنی اغلب به دور از تصنع عمدی یا بیان فاخرانه و برجسته ادبی است. اصول نقطه‌گذاری و نکات ویرایشی صوری تا حد

نظریه‌های جامعه‌شناسی ۸۷

امکان رعایت شده است. اغلاط چاپی در کتاب وجود دارد، از جمله اغلاط چاپی موجود در چاپ جدید، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

در صفحه ۳۱: «بلومر» به جای «بلومر»: در صفحه ۱۹: «لیرالی» به جای «لیبرالی» و...

برخی اشتباهات دستوری در ساختار کلمات یا جمله‌ها در کتاب مشاهده می‌شود که گاه به سلیقه نویسندگان و گاه به اشتباهات حروف نگاری و چاپی، مربوط است.

صفحه ۱۹، پاراگراف آخر سطر اول بعد از کلمه فمینیسم «،» لازم دارد. صفحه ۱۶، سطر پنجم: فعل جمله باید لازم باشد نه متعدی، یعنی به جای «می‌نمایند» باید گفته شود، «می‌نماید».

صفحه ۱۹۵، پاراگراف دوم، سطر ششم: «،» و حرف عطف «و» به تبعیت از الگوی انگلیسی با هم به کار رفته است.

تناسب بین فونت به کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس‌ها رعایت شده است. اندازه حاشیه بالا و پایین نسبت به سایر کتاب‌ها کمتر است. نوع کاغذ و جلد مورد استفاده مناسب است. طرح روی جلد، از حیث انتخاب رنگ‌ها، جایگاه و فونت انتخاب شده و نحوه نوشتن تیترها، مشخصات روی جلد به فارسی و پشت جلد به زبان انگلیسی شاید تا حدی نشانگر اسلوب مورد پذیرش ناشر باشد. طرح اصلی روی جلد، قسمت بالای صورت شخص و عینک آن، که شاید نشان دهنده کره زمین در چارچوب قاب عینک و نمادی از جهان باشد، جذاب و تأمل برانگیز است. به جای موهای شخص، تصویر زنان و مردان به صورت درهم، که نمادی از اعضای جامعه و شاید اقلیت‌های رنگین‌پوست و درآمیختگی مردان و زنان را نشان می‌دهد، قرار گرفته است.

در این طرح حاکی از ایده اصلی نویسندگان و چه بسا ناشر باشد که در پیشگفتار ویراست دوم (که متأسفانه بدون امضا خاتمه یافته)، منعکس شده است؛ یعنی، ایده تحول شتابان جوامع انسانی، ظهور جنبش‌های زنان، رنگین‌پوستان و سایر اقلیت‌های سنی، جنسی، قومی، مذهبی و ... در جامعه و نیز رشد تمایلات برابری‌خواهانه، آزادی‌خواهانه و عدالت‌جویانه در بستر پدیده پرشتاب و رو به گسترش جهانی شدن.

کتاب با ضمایم چندگانه خود و پیشگفتار ویراست دوم، در مجموع بالغ بر ۳۴۴ صفحه است که برای تدریس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» به ارزش ۳ واحد برای دوره کارشناسی مناسب است.

بررسی محتوایی

در بسیاری از موارد، اصطلاحات تخصصی مورد بدفهمی قرار گرفته یا با ابهام و سهل‌انگاری توضیح داده شده‌اند که از یک کتاب نظریه‌ها و مکاتبات جامعه‌شناسی انتظار نمی‌رود. هر چند بسیاری از مفاهیم نیز در جای خود صحیح و مناسب به کار رفته و تشریح شده‌اند.

در متن اصلی و واژه‌نامه علی‌رغم تلاش برای انجام پاره‌ای اصلاحات، همچنان نواقص متعددی از حیث معادل‌گذاری یا استفاده از تعابیر قدیمی برای معادل‌های اصطلاحات انگلیسی مشاهده می‌شود. از تغییرات مثبت می‌توان به استفاده از عملگرایی به جای مصلحت‌گرایی، تئوری روش‌شناسی مردمی و ... اشاره نمود. از جمله نمونه‌های نادرست نیز می‌توان به اصطلاحات ذیل اشاره کرد:

استفاده از معادل «روانی - اجتماعی» برای Psycho - Dramatic به جای روانی - نمایشی؛ «واقع‌بینی» Realism به جای واقع‌گرایی؛ «روان‌شناسی درون‌نگری» Introspective Psychology به جای روان‌شناسی درون‌بینانه؛ «کنش اجتماعی» Social Function به جای «کارکرد اجتماعی»؛ «تصور اجتماعی» Sociological Imagination به جای تخیل یا نوعی بینش جامعه‌شناختی؛ «تلفیق» Suggestion به جای پیشنهاد و

در پیشگفتار ویراست دوم مفاهیم تخصصی و معادل‌های مرتبط با آنها مناسب به کار رفته است. اما در متن اصلی و واژه‌نامه علی‌رغم تلاش برای انجام پاره‌ای اصلاحات، همچنان نواقص متعددی از حیث معادل‌گذاری یا استفاده از تعابیر قدیمی برای معادل‌های اصطلاحات انگلیسی مشاهده می‌شود.

از آنجایی که کتاب مورد بررسی ماهیتی نظری دارد، کمتر ضرورت استفاده از آمار، تصویر، جداول و نمودارها در آن احساس می‌شود از این حیث،

این کتاب بیش از دو نمودار و یک جدول در حال حاضر ندارد. تمرین و آزمون، جمع‌بندی در انتهای فصول یا پایان کتاب نیز دیده نمی‌شود. اما، در کل، دو مقدمه مفصل و آشکار کننده دیدگاه‌های جدید و قدیم نویسندگان، طرح بحث مقدماتی در اوایل فصول، توجه به مقایسه و نقادی نظریه‌ها و استفاده از ضمایم مفید و راهگشا به عنوان ابزارهای مثبت استفاده شده، قابل ذکر هستند.

محتوا و موضوع این اثر با توجه به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی»، کاملاً جامع نیست. زیرا همه نظریه‌ها و مکاتب یا اکثریت مهم آنها را به تناسب در بر نگرفتند است. در ضمن، در برخی موارد کتاب مطابق سرفصل مصوب باشد. از دیدگاه‌های تلفیقی، مباحث مرتبط با دیدگاه تفهیم - تفسیری، برخی نظریه‌های نئومارکسیستی، پساساختارگرایی و پست‌مدرن بحث نشده است.

عنوان کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی و محتوای آن بیشتر در خصوص بحث از مکاتب و دیدگاه‌های مختلف خرد و کلان جامعه‌شناختی است. در قالب بحث از نظریه‌های جامعه‌شناسی، آرای جامعه‌شناسان کلاسیک و بنیان‌گذارانی چون: دورکیم، وبر، زیمل و، تاحدودی مارکس و نیز جامعه‌شناسی دوره‌های میانی و جدیدتر در مکاتب مختلف بیان نشده‌اند.

در خصوص انطباق با فهرست، نارسایی‌های متعددی مشاهده می‌شود که ناشی از حذف برخی از تیتراها در فهرست و متن کتاب و عدم انطباق آنهاست. در برخی فصول نیز مانند فصل هفتم، جامعه‌شناسی پدیداری، آنچه انتظار می‌رفته در کتاب نیامده است. این فصل کلاً ۱۰ صفحه و بیشتر در حالت چالشی، انتقادی و در مقایسه با نظریه مارکسیستی و همراه با بدفهمی از اصطلاحات و نظریه‌های پدیدارشناختی تدوین شده است.

هر چند این کتاب با تجدید چاپ و پاره‌ای تغییرات شکلی و محتوایی به بازار عرضه شده است، اما همچنان مواردی از قبیل آنچه در زیر می‌آید را در مقایسه با سرفصل مصوب شامل نمی‌شود: انواع نظریه و اهداف آن، تفاوت نظریه‌های علوم اجتماعی با سایر علوم، مکتب اصالت ساخت، مکتب جغرافیایی، نقد مکاتب از دیدگاه اسلام. نقد کلی بر نظریه‌های مختلف جامعه‌شناسی.

کتاب برای استفاده‌های جنبی و کمکی یا برخی بررسی‌های پژوهشی دانشجویان و مدرسان، به‌خصوص برای مقایسه‌ای انتقادی از سوی استادان می‌تواند استفاده شود (در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد) اما، به‌خصوص در دوره کارشناسی، به دلایلی به عنوان منبع اصلی چندان مناسب نیست. اگر چه به لحاظ حجم، روانی عبارات به طور نسبی و اشاره به مکاتب مهم و نیز داشتن برخی ضمائهم، ممکن است تا حدی مناسب به نظر آید، لیکن به خاطر داشتن اغلاط حروف نگاری و چاپی بسیار زیاد، رویکرد جانبدارانه نویسندگان، عدم جامعیت، داشتن اشتباهات مهم در درک مفاهیم و تحلیل مباحث، به عنوان منبع اصلی برای تدریس مناسب نیست.

کوشش شده است، در تجدید چاپ کتاب با افزودن مطالبی با عنوان پیشگفتار ویراست دوم که حاوی تعریف و دسته‌بندی مجددی از رویکردهای نظری جامعه‌شناختی و اشاره به پاره‌ای از اصول و مفاهیم آنهاست، به ویژه توضیحات مفصل‌تری درباره مباحث فمینیست‌ها و توجه دادن به تحولات شتابان در حوزه‌های اجتماعی مختلف (جهانی شدن، ظهور جنبش‌های اجتماعی گوناگون)، کتاب از وضعیت قدیمی مرتبط با ۲۵ سال پیش خود تا حدی خارج شود. البته کتاب حاوی اطلاعات آماری یا توصیف پدیده‌های عینی در جوامع خاص و معینی نیست که دچار کهنگی شده باشد. مباحث نظری می‌تواند دیرپا و اغلب صرف‌نظر از گذر زمان قابل طرح باشد، اما در مقایسه با مطالب جدیدتر و منابع امروزی، کتاب هنوز هم کاملاً روزآمد نیست. اما بعضی مباحث، همچنان قابل استفاده است.

درباره چاپ نخستین کتاب در مقایسه با زمان انتشار اثر (۱۳۵۸) در میان متون فارسی این کار جنبه نوآورانه قابل توجهی داشته است، به‌خصوص با توجه به آوردن برخی از مکاتب نسبتاً جدیدتر، مثل: تعامل‌گرایی، مبادله و روش‌شناسی مردمی، پدیدارشناسی، کنش متقابل نمادی و برخی مباحث مکتب تضاد.

ظاهراً در کل اثر و هر یک از فصول نوعی نظم و انسجام منطقی وجود دارد. کتاب با دو مقدمه‌ای که رویکرد مؤلفان را در طبقه‌بندی و نحوه تحلیل دیدگاه جامعه‌شناسی روشن می‌کند، آغاز می‌شود. سپس بحثی درباره چگونگی ساخت نظریه‌ها با ذکر نمونه‌هایی ادامه می‌یابد. پس از آن، آرای برخی از

۹۱ نظریه‌های جامعه‌شناسی

پیشروان جامعه‌شناسی مطرح می‌شود، سپس درباره دو مکتب پنهانگر و کلان کارکردگرایی و تضاد بحث می‌شود و بعد از آن، نوبت به مکاتب سطح خرد می‌رسد. نوعی توالی زمانی و سیر از مقدمه و کلیات به سوی مطالب جزئی‌تر و مشخص‌تر در کل کتاب و فصول دیده می‌شود.

در فصل‌ها از خاستگاه و پیشینه مکتب، برخی مفاهیم و سپس آرای اندیشمندان آن مکتب و آثارشان یاد می‌شود و در نهایت، با مقایسه‌ای انتقادی بحث هر فصل پایان می‌یابد. (با نوعی انتقاد کم و بیش مقایسه‌ای). در عین حال، برخی کاستی‌ها و تناقض‌ها نیز در طراحی و بیان مطالب وجود دارد. برای کاستی نگاه کنید به فصل جامعه‌شناسی پدیداری و برای تناقض به مبحث نظریه‌سازی که بیشتر مطالب این قسمت، به جز بخش پایانی آن، بر اساس طرز کار مثبت‌گرایان و به اصطلاح مؤلفان جامعه‌شناسی رایج و رسمی است. در حالی که دیدگاه اصلی مؤلفان کتاب در باب نظریه، روش تحقیق و نظریه‌سازی و به طور کل جامعه‌شناسی به گونه دیگری است و بین بخش اولیه و پایانی این قسمت تناقض و ناهمسانی وجود دارد.

منابع استفاده شده در برخی از مباحث و فصول کم و ناکافی است. برای مثال، در فصل دوم، برای بحث کنت از یک منبع استفاده شده است. برای مباحث مربوط به اسپنسر از منبعی استفاده نکرده و برای سایر مباحث همچون: دورکیم، پارسونز، مرتن و مارکس، به ترتیب از ۲، ۴، ۱ و ۵ منبع استفاده شده است.

از برخی منابع فارسی و بسیاری از منابع انگلیسی موجود در آن زمان استفاده نشده است. مثل کتاب قواعد روش جامعه‌شناسی نوشته دورکیم و مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی نوشته ریمون آرون.

منابع فارسی کتاب فقط شش مورد است که اغلب آنها سوگیری ایدئولوژیک مؤلفان را نشان می‌دهد. از منابع انگلیسی متعددی استفاده شده است که تاریخ یک مورد از آنها به سه سال پیش از تدوین کتاب (۱۹۷۷) برمی‌گردد.

در تجدید چاپ کتاب به جز مطالب پیشگفتار ویراست دوم که از ۶ منبع مربوط به تاریخ‌های ۱۹۷۷، ۱۹۷۹، ۱۹۶۵، ۱۹۸۵، ۱۹۸۷ استفاده شده، در

متن اصلی و پیشین کتاب از این حیث پیشرفت و نوسازی خاصی صورت نگرفته است

دیده می‌شود که در موارد بسیاری از منابعی بدون ذکر مأخذ آنها استفاده شده است. این کار حتی در پیشگفتار هم صورت گرفته است. دقت در استنادات و ارجاعات اثر کافی و مناسب نیست. هر چند، در بسیاری از موارد، به‌خصوص، نقل قول مستقیم ارجاع به مأخذ دیده می‌شود اما مطالب فراوانی وجود دارد که دقت کافی برای ذکر منابع آنها صورت نگرفته است. درضمن روش ارجاع‌دهی سنتی و با ذکر کامل مشخصات در زیرنویس است.

جهت‌گیری اصلی مؤلفان، که در بسیاری از جاها آشکارا به آن اشاره کرده‌اند، مبتنی بر طرفداری از مکتب تضاد مارکسیسم و ماتریالیسم دیالکتیک و محکوم کردن نظریه‌ها و مکاتب غیر مارکسیستی است، به‌خصوص کارکردگرایان و مثبت‌گرایان. همچنین توجه به رویکردهای فمینیستی به عنوان نمونه‌ای از جنبش‌های برابری‌خواهانه و عدالت‌جویانه و آرمان‌گرایی پیش‌رونده بشر در مقدمه ویراست دوم، به‌خصوص بخش‌های پایانی، مشاهده می‌شود.

هرچند اثر، رویکرد مستقیمی اتخاذ ننموده، لیکن طرفداری از نظریه‌های مارکسیستی و فمینیستی، بعضاً می‌تواند مسئله‌ساز و مورد تأمل باشد.

کتاب در اصل به مبحثی تخصصی در جامعه‌شناسی، یعنی تجزیه و تحلیل نظریه‌ها اختصاص دارد و در نتیجه به هدف پرسش مزبور مستقیماً مربوط نمی‌شود. اما از منظری که در پرسش قبل گفته شد و به‌خصوص از حیث ایجاد نوعی سوگیری غیرعلمی در مباحث تخصصی و بستن افق‌های ذهنی خوانندگان نسبت به دیدگاه‌های دیگر، در شناخت جامعه‌شناسی ممکن است جای تأمل داشته باشد. هر چند تأکید بر مسائل مرتبط با فقر، نابرابری و قدرت سیاسی نامتعادل، مثبت به نظر می‌رسد اما آنچه جهت‌گیری کتاب را ناپذیرفتنی می‌سازد، برخورد غیرمنصفانه و بسته با آرای دیگران است.

عمده‌ترین تغییر محتوایی افزوده شده مطالبی به عنوان پیشگفتار ویراست دوم بر کتاب پیشین و برخی ضمائم در پایان کتاب (به اعتبار محتوای آنها) است که در پرسش‌های دیگر به آنها اشاره شده است.

پیشنهادها

ناشر این اثر در شکل تجدید چاپ شده بیشتر از نظر صوری تغییرات مثبتی را ایجاد کرده است. اما این تغییرات در پرتو نواقص حروف نگاری، چاپی و ویراستاری ادبی، تخصصی، ضعیف و عدم نوسازی اصل مطالب کتاب و اصلاح نواقص مرتبط با استنادات و ارجاعات و مسائل مرتبط با رویکردهای یک‌جانبه و ایدئولوژیک، که حتی در مقدمه ویراست دوم در شکلی جدید تداوم یافته است، رنگ‌باخته و کم‌ارزش جلوه می‌کند. معلوم نیست چرا باید بی‌دقتی‌ها و شتابزدگی پیشین در چاپ نخستین کتاب، دوباره با گذشت حدود ۲۵ سال، به شکلی افزون‌تر و تأسف‌بارتر تکرار شود. لذا پیشنهاد می‌شود، این کتاب در درجه اول با عذرخواهی از خوانندگان توسط ناشر، نویسنده یا هر دو به ویراستاری ادبی و تخصصی دقیق و مجدد سپرده شود تا هم کاستی‌های ظاهری و هم ابهامات نواقص محتوایی و سوگیری‌های ایدئولوژیک آن تعدیل و اصلاح شوند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پښتو ښکته ځاښه علوم انساني و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني